

UNESCO VE İNSANLIĞIN SÖZLÜ VE SOMUT OLMAYAN MİRASI BAŞYAPITLARI

UNESCO et les chefs-d'œuvre du patrimoine oral et immatériel de l'humanité

Prof. Dr. Öcal OĞUZ*

ÖZ

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi öncesinde UNESCO'nun iki programı somut olmayan kültürel mirasın korunması alanında çok önemli ve etkili olmuştur. Bu programlardan biri Yaşayan İnsan Hazinesi (YİH) diğeri İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları İlanı (ISSOMBİ) programlarıdır. YİH programı, Sözleşme süreçlerine eklenmiş olarak bugün de sürmektedir. Ancak ISSOMBİ, Sözleşmenin yürürlüğe girdiği 2006 yılında sona ermiştir. Üç ilanda Jüri tarafından 90 başyapıt seçilmiş ve ilanlarla ilgili üç kitap yayımlanmıştır. Daha sonra bu başyapıtlar Hükümetlerarası Komite tarafından Sözleşmenin Temsili Listesi'ne katılmıştır. Somut olmayan kültürel mirasın korunması süreçlerine etkisini anlamak için bu program üzerine bilimsel araştırmalar yapmak gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler

UNESCO, Sözleşme, Somut Olmayan Kültürel Miras

RESUME

Les deux programmes de l'UNESCO étaient très importants et très efficaces pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel avant la convention pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel. L'une des ces programmes est « les trésors humains vivants » (THV), l'autre « la proclamation des chefs-d'œuvre du patrimoine oral et immatériel de l'humanité (PCOPOIH). Le programme des trésors humains vivants continue aujourd'hui à côté du processus de la convention. Mais, le programme de la proclamation des chefs-d'œuvre du patrimoine oral et immatériel de l'humanité s'est terminé après entrer en vigueur de la convention en 2006. Quatre-vingt dix chefs-d'œuvre sont choisis par le Jury et trois livres sont publiés concernant les proclamations. Ces chefs-d'œuvre sont plus tard ajoutés dans la liste représentative par le comité intergouvernemental de la convention. Il faut faire beaucoup des recherches sur ce programme pour bien comprendre son influence sur les processus de la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel.

Mots-clés:

UNESCO, Convention, Patrimoine culturel immatériel

UNESCO'nun 32. Genel Konferansında 17 Ekim 2003 tarihinde kabul edilen ve 20 Nisan 2006 tarihinde yürürlüğe giren *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*, uzun bir arayış ve hazırlık sürecinin sonunda ortaya çıkan ve somut olmayan kültürel mirası korumayı amaçlayan uluslararası bir belgedir. Bu sözleşmeye ulaşılmasında önemli iki aşamadan söz edilebilir: *Yaşayan İnsan Hazinesi (YİH)* ve *İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları İlanı (İSSOMBİ) Programları*. Yaşayan İnsan Hazinesi

Programı'ndan "UNESCO ve Geleneğin Ustaları" (Oğuz 2008) başlıklı yazımda söz etmiştim. Bu yazıda, İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları İlanı (İSSOMBİ) Programını ele almak istiyorum.

Bilindiği üzere 1994 yılında başlayan YİH Programı, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin öngördüğü kurallar çerçevesinde geçerliliğini ve işlerliğini sürdürmekte ise de, 31. madde Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonra başyapıt ilanını tamamen durdurmaya öngördüğü için,

* Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü, ocaloguz@gazi.edu.tr

20 Nisan 2006 tarihi itibariyle İSSOM-Bİ programı otomatikman sona ermiştir. Yine aynı maddeye göre Sözleşmenin yürürlük tarihine kadar ilan edilmiş başyapıtların 16. maddede tanımlanan *Temsili Listeye* aktarılması benimsenmiştir.

İlki 2001 yılında olmak üzere 2003 ve 2005 yıllarında üç kez yapılan başyapıt ilanında toplam 90 başyapıt ulaşılmıştır. Bu program sayesinde bir yandan UNESCO somut olmayan kültürel mirasın (SOKÜM) korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması konusunda büyük bir deneyim kazanırken diğer yandan insanlığın somut olmayan kültürel mirasın korunması konusunda duyarlılık kazanmasının yolu açılmıştır. Bu nedenle, UNESCO'nun SOKÜM'ün korunmasına yönelik çabalarının uzun tarihi içinde bu programın ayrı bir yeri ve önemi vardır. "UNESCO, Kültür ve Türkiye" (Oğuz 2007) başlıklı bir yazımda UNESCO'nun kültür konusundaki süreçlerine genel olarak dokunmuş olmama karşın burada İSSOMBİ programının başlama ve bitiş sürecini görmek açısından önemli tarihleri hatırlamakta yarar olduğuna inanıyorum:

1972- Doğal ve Kültürel Dünya Mirasının Korunması Sözleşmesi'nin UNESCO Genel Konferansı'nda kabulü sırasında bir çok taraf devlet, buna benzer bir sözleşmenin somut olmayan kültürel miras konusunda da yapılması önerisini getirir.

1973- Bolivya, Yazar Halkları Evrensel Sözleşmesine "folklor" un korunmasına yönelik bir protokol eklenmesini önerir.

1982- UNESCO, folklorun korunmasına yönelik bir uzmanlar komitesi ve "maddesiz miras (non-matériel) bölümü" açmaya karar verir.

1982- Meksika'da yapılan Dünya

Kültür Politikaları Konferansı, "kültürel miras" ve "kültür" terimlerinin yeniden tanımlanmasını ve "somut olmayan kültürel miras"ın (patrimoine culturel im-matériel) önemini vurgular.

1989-UNESCO Genel Konferansı, "Popüler ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı"nı alır.

1994- UNESCO, Kore Cumhuriyeti tarafından biçimlendirilen "Yaşayan İnsan Hazinesi Programı"nı açıklar.

1997/1998- UNESCO'nun 1997 yılındaki 29. Genel Konferansında alınan karara dayalı olarak Yürütme Kurulu 1998 yılındaki 155. toplantısında "İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları İlanı Programı"nı açıklar.

1997- Haziran ayında UNESCO, Marakeş kentinde Fas UNESCO Milli Komisyonu'yla birlikte "Popüler Kültürel Mekanların Korunması Üzerine Uluslar arası Uzmanlar Toplantısı" adıyla toplantı düzenler.

1999- UNESCO, ABD'nin başkenti Washington'da Smithsonian Enstitüsü'yle birlikte "Popüler ve Geleneksel Kültürün Korunmasında 1989 Tavsiye Kararının Dünyadaki Gelişimi: Katılım ve Uluslar arası İşbirliği" toplantısını düzenler.

2001- UNESCO, İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları İlanı'na yönelik "Adaylık Dosyası Hazırlama Kılavuzu"nu yayımlar.

2001- "Kültürel mekan veya kültürel anlatım formları"na bağlı 19 başyapıttan oluşan birinci ilan gerçekleştirilir.

2003- UNESCO Genel Konferansı 17 Ekim 2003 tarihli 32. Genel Kurulu sırasında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ni kabul etti.

2003- "Kültürel mekan veya kültürel anlatım formları"na bağlı 28 yeni

başyapıttan oluşan ikinci ilan gerçekleştirilir.

2005-“Kültürel mekan veya kültürel anlatım formları”na bağlı 43 yeni başyapıttan oluşan üçüncü ilan gerçekleştirilir.

2006- 20 Nisan 2006 tarihinde Sözleşme yürürlüğe girer ve 31. maddeye göre başyapıt ilan programı resmen sona erer.

Görüldüğü üzere, SOKÜM’ün korunmasına yönelik UNESCO süreçlerine 1997 yılında katılan ve Sözleşmenin yürürlüğe girdiği 2006 yılında geride 90 başyapıt ve somut olmayan kültürel mirasa karşı büyük bir uluslar arası duyarlılık bırakarak sona eren bu programın yaygın etkisi, üzerinde durulmaya değer bir araştırma konusudur. Bu nedenle bu program, tanımları, ölçütleri, adaylık süreç ve biçimleri, ilan edilen başyapıtları ve sonuçları gibi bir çok açıdan daha yakından bakmayı hak etmektedir diye düşünüyorum.

ISSOMBI programı, UNESCO’nun İnternet’teki SOKÜM sitesinde önemli bir yer tutmaya bugün de devam etmektedir. Burada kısaca *Kılavuz* olarak adlandırdığımız *Proclamation des chefs-d’œuvre du patrimoine oral et immatériel de l’humanité, Guide pour la présentation des dossiers de candidature (İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları İlanı, Adaylık Dosyası Hazırlama Kılavuzu)* (2001) ile birlikte başyapıt ilanlarının UNESCO tarafından gerçekleştirilen ve *Première Proclamation des chefs-d’œuvre du patrimoine oral et immatériel de l’humanité (İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları Birinci İlanı)* (2001), *Deuxième Proclamation des chefs-d’œuvre du patrimoine oral et immatériel de l’humanité (İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları İkinci İlanı)* (2003) ve *Chefs-*

d’œuvre du patrimoine oral et immatériel de l’humanité, Proclamations 2001, 2003 et 2005 (İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları, 2001, 2003 ve 2005 İlanları) (2005) adlarını taşıyan UNESCO yayınları, bu programın Genel Konferans ve Yürütme Kurulu kararları dışındaki temel belgelerini oluşturmaktadır.

İnternet sitesinde, *Kılavuz*’da ve başyapıtları içeren üç kitapta değişik ifadelerle sunulmakla birlikte, neden, tanım, ölçüt, süreç ve hedef gibi başlıklar altında şu konuların vurgulandığı görülmektedir:

Bu başlıklar içinde kuşkusuz en önemlilerinden biri niçin bu programın başlatıldığına verilen cevaptır. Birinci kitapta bu soru özetle şu şekilde cevaplandırılmaktadır: *Sözlü ve somut olmayan miras, uluslar arası alanda kültürel kimliğin hayati bir parçası olarak tanınmaktadır. Aynı zamanda yaratıcılığın geliştirilmesi ve kültürel çeşitliliğin korunması buna bağlıdır. Sözlü ve somut olmayan miras, kültürler arasındaki uyum ve hoşgörü içinde ulusal ve uluslar arası gelişmede temel bir role sahiptir. Küreselleşme sürecinde, bu kültürel mirasın sayısız formu kaybolmakta veya kültürel tek-tipleşme, silahlı çatışmalar, turizm, endüstrileşme, kentleşme, göç ve çevre kirliliğinin tehdidi altında bulunmaktadır.* (2001: 4/5)

Kılavuz, tanım kısmında Mart 2001’de Turin kentinde bir grup uzman tarafından yapılan yeni bir *sözlü ve somut olmayan miras* tanımının UNESCO Yürütme Kurulu’nun 161. ve Genel Konferansın 31. toplantılarında benimsendiğini belirtmektedir. (5). Kimi değişikliklerle ve katkılarla gerek birinci (2001: 4/5) ve ikinci başyapıt (2003:4/5) ilanlarına gerekse Sözleşme metnindeki resmi tanıma (2005:164) kaynaklık eden baş-

langıç niteliğindeki bu ilk tanımı burada yeniden vermeyi gereksiz görüyorum.

Yine bu belgelerde bir sözlü ve somut olmayan mirasın başyapıt olarak sunulabilmesi için şu iki alanda belirmesi gerektiği vurgulanmaktadır: *Popüler ve geleneksel kültürün anlatım biçimleri ve kültürel mekanlar, yani popüler ve kültürel etkinliklerin düzenli olarak üretildiği ve sürdürüldüğü yerler (pazar yerleri, festivaller vb.)*¹

Adaylık için önerilen anlatımların ve kültürel mekanların şu özelliklerine dikkat çekilmektedir: *İnsan yaratıcılığının baş yapıtı olarak olağanüstü değere sahip olmalı, ilgili topluluğun kültür tarihinde veya kültürel geleneğinde köklü bir yeri olmalı, ilgili topluluğun kültürel kimliğini ifadesinin bir parçası olmalı, teknik kalite ve bilgi ve beceriyi gösterme bakımından mükemmel olmalı, yaşayan kültürel geleneklerle ilgili emsalsiz bir tanıklık değeri olmalı ve kaybolma tehlikesi altında olmalı.*

Kılavuz ve birinci ve ikinci başyapıtlar kitaplarında hedeflere yer verilmektedir. Hedefler, Kılavuz'da daha ayrıntılı anlatılırken (2001:4) başyapıtlar kitaplarında ayrıntılardan gittikçe arındırıldığı ve ikinci kitapta özetle şu şekilde verildiği görülmektedir: *İlanın temel hedefleri: somut olmayan mirasın değerliliği, yeniden canlandırılması ve korumanın gerekliliği konularında toplumsal duyarlılığı artırmak, bu konuda ulusal envanterler hazırlanmasını kolaylaştırmak, ülkeleri mirası korumaya yönelik yasal ve idari süreçleri oluşturmaları için cesaretlendirmek, yerel geleneksel icracıların katılımlarını güçlendirmek ve bilgi ve beceri sahiplerini belirlemek (2003:4/5).*

ISSOMBI programında sunum ve seçim süreçleri, şu dört maddede toplanmıştır:

1) *Her üye devlet her iki yılda bir adaylık dosyası sunabilir. Aynı dönemde çok uluslu olmak şartıyla başka adaylık dosyaları da sunmak mümkündür.*

2) *Adaylık dosyası Sekreteryaya tarafından alınır ve somut olmayan kültürel mirasın farklı alanlarında uzmanlaşmış STK'lar tarafından teknik ve bilimsel açıdan incelenir.*

3) *UNESCO Genel Müdürü tarafından dört yıllığına atanan 18 üyeden oluşan bir uluslar arası jüri, başyapıt ilan programının kurallarına, bilimsel ve teknik ölçütlere göre eserleri inceler. Jüri sonucu Genel Müdüre bildirir.*

4) *Genel Müdür, jürinin tavsiyesine göre, insanlığın sözlü ve somut olmayan mirası başyapıtları listesini ilan eder.*

2001-2005 yıllarında ilan edilen 90 başyapıtla ilgili ilk teknik ve bilimsel incelemeyi yapan uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) şunlar olduğu görülmektedir:

1) *Conseil International de la Philosophie et des Sciences Humaines (ICPHS)*

2) *Conseil International pour la Musique Traditionnelle (ICTM)*

3) *Conseil International des Musées (ICOM)*

4) *Institut International du Théâtre (IIT)*

5) *Conseil International des Sciences Sociales (ISSC)*

6) *International Union of Ethnological and Anthropological Sciences (IU-AES)*

7) *Union Internationale de la Marionnette (UNIMA)*

8) *Comité International Permanent des Linguistes (CIPL)*

UNESCO tarafından belirlenen ISSOMBI programı ölçütlerine göre, her dönemde incelenecek başyapıt adayları için 18 kişiden oluşan bir uluslar ara-

sı jüri kurulmaktadır. Jürinin seçimi ve değerlendirme sonuçlarının takdiri doğrudan UNESCO Genel Müdürü'ne bırakılmıştır. En fazla dört yıl görev yapma koşulu getirilen jürinin her ilan döneminde Genel Müdürün takdirine göre yarısının yenilendiği bildirilmektedir. 2001, 2003 ve 2005 yıllarında yapılan üç ilan için kurulan jüride kimileri bir, kimileri iki, kimileri ise üç kez görev alan uluslar arası uzmanlar şunlardır: Hassan M. Al-Nabodah (BAE, 2001, 2003), Antonio A. Arantes (Brezilya, 2005), Egil Bakka (Norveç, 2005), Aziza Bennani (Fas, 2001, 2003, 2005), Basma Bint Talal (Ürdün, 2001, 2003, 2005), Georges Condominas (Fransa, 2001, 2003, 2005), Anzor Erkomaichvili (Gürcistan 2001, 2003, 2005), Carlos Fuentes (Meksika, 2001, 2003, 2005), Juan Goytisolo (İspanya, 2001, 2003), Yoshikazu Hasegawa (Japonya, 2003, 2005), Epeli Hau'ofa (Fiji, 2005), Hideki Hayashida (Japonya, 2001), Ugne Karvelis (Litvanya, 2001), Alpha Oumar Konare (Mali, 2001, 2003, 2005), Elvira Kunina (Rusya Federasyonu, 2005), Richard Kurin (ABD, 2001, 2003), Ronald Muwenda Mutebi II (Uganda, 2001, 2003), Olive W. M. Lewin (Jamaika, 2001, 2003, 2005), Amandina Lihamba (Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti, 2005), Ahmed Morsi (Mısır, 2005), J. H. Kwabena Nketia (Gana, 2001, 2003), Martina Pavlicova (Çek Cumhuriyeti, 2005), Ralph Regenvunu (Vanuatu, 2001, 2003), Olabiyi B. J. Yai (Benin 2005), Dawnhee Yim (Kore Cumhuriyeti, 2001, 2003), Zumla Yugar (Bolivya, 2001, 2003), Munojat Yulchieva (Özbekistan, 2001, 2003), Ana Zacarias (Portekiz, 2005) ve Zhentao Zhang (Çin, 2005).

Jüri'nin önüne bu süreçte kaç dosya geldiği merak edilebilir. Üç dönemde UNESCO Genel Müdürü tarafından ilan

edilen 90 başvuruya, başvurusu yapılan 152 öneri dosyası arasından seçilmiştir. Bu durum ilan yıllarına göre şöyledir: 2001 yılında 32 öneri gelmiş 19 başvuruya seçilmiş, 2003 yılında 56 öneri gelmiş 28 başvuruya seçilmiş, 2005 yılında ise 64 öneri gelmiş 43 başvuruya seçilmiştir². 90 başvuruya dünyanın bütün bölgelerine dağılmış olarak 70'ten fazla devlet tarafından önerilmiştir. Bunlardan 14 başvuruya Afrika'dan, 8 başvuruya Arap ülkelerinden, 30 başvuruya Asya-Pasifik bölgesinden, 21 başvuruya Avrupa'dan ve 17 başvuruya ise Latin Amerika ve Karayipler bölgesinden çıkmıştır. 90 başvuruya arasında *Geleneksel ve Popüler Kültürel Anlatım Biçimleri* olarak tanımlanan Belçika, Fransa ve Bolivya karnavalları, Japon, Hint ve Kore tiyatroları, Afrika, Gürcistan ve Arnavutluk çoksesli müzikleri gibi örneklerin yanı sıra Fas'ın Marakeş kentindeki Jemaa el-Fna Meydanı, Estonya'daki Kihnu Adası, Gine'deki Sosso-Bala Kültürel Mekanı ve Özbekistan'ın Boysun Kültür Mekanı gibi örnekler ise, bütün başvuruların yer aldığı 2005 kitabının Girişinde *Kültürel Mekanlar* olarak özellikle vurgulanmaktadır (2005:5). 90 başvuruyaın ülkelere göre dağılımı ise şöyledir: Arnavutluk-1, Azerbaycan-1, Bangladeş-1, Belçika-1 (Fransa ile çokuluslu), Beliz-1 (Guatemala, Honduras ve Nikaragua ile çokuluslu), Benin-1 (Nijerya ve Togo ile çokuluslu), Bolivya-2, Brezilya-2, Bulgaristan-1, Butan-1, Cezayir-1, Çek Cumhuriyeti-1, Çin-4 (Biri Moğolistan ile çokuluslu), Dominik Cumhuriyeti-2, Ekvator-1 (Peru ile çokuluslu), Endonezya-2, Ermenistan-1, Estonya-2 (Biri Letonya ve Litvanya ile çokuluslu), Fas-2, Fildişi Cumhuriyeti-1, Filipinler-2, Filistin-1, Gambiya-1 (Senegal ile çokuluslu), Gine-1, Gürcistan-1, Guatemala-2, Hindistan-3, Irak-1, İspanya-2, İtalya-2, Jamaika-

1, Japonya-3, Kamboçya-2, Kırgızistan-1, Kolombiya-2, Kore Cumhuriyeti-3, Kosta Rika-1, Küba-1, Madagaskar-1, Malezya-1, Malawi-2 (Biri Mozambik ve Zambiya ile çokuluslu), Mali-1, Meksika-1, Mısır-1, Moğolistan-2, (Biri Çin ile çokuluslu), Mozambik-2 (Biri Malawi ve Zambiya ile çokuluslu), Nikaragua-2 (Biri Beliz, Guatemala ve Honduras ile çokuluslu), Nijerya-2 (Biri Benin ve Togo ile çokuluslu), Orta Afrika Cumhuriyeti-1, Özbekistan-2 (Biri Tacikistan ile çokuluslu), Peru-2 (Biri Ekvator ile çokuluslu), Romanya-1, Rusya Federasyonu-2, Slovakya-1, Tonga-1, Türkiye-2, Uganda-1, Ürdün-1, Vanuatu-1, Viet Nam-2, Yemen-1, Zimbabve-1.

ISSSOMBİ programının başında belirtildiği şekliyle devletlerin başyapıt adaylarını *geleneksel ve popüler kültürel anlatım biçimleri ile kültürel mekanlardan* seçmeleri konusunda yapılan vurgu etkili olmuş, bir çok başyapıt adayı buna uygun olanlar arasından hazırlanmış veya buna uygun başlıklar seçilmiş ve Jüri de tercihini bu yönde kullanmıştır. Örneğin doğrudan müzik, şiir ve hikaye gibi *sözlü anlatım biçimleri* 90 başyapıtın 37'sinde karşımıza çıkmaktadır. Karnaval, festival, bayram gibi adlar altında sunulan başyapıtların sayısı ise 12'dir. Dans başlığı ile sunulan başyapıtlar, gölge tiyatrosu da dahil olmak üzere tiyatro adını taşıyan başyapıtlar ve kültürel mekan adına bağlanan başyapıtlar ise 11'er adettir. El sanatları 7, halk hekimliği ise 1 tanedir. Kuşkusuz bu gruplandırma başyapıtların başlığına ve vurgulanan yönlerine bakılarak yapılmıştır. Yoksa ayrıntıda örneğin dans başlığı altında sunulanda müziğin veya tersine olarak müzik başlığı altında sunulanda dansın veya şiirin bulunması doğal karşılanmalıdır. Öte yandan karnaval veya kültürel mekanlar ile ilgili

başyapıtların ayrıntılarına bakıldığında bir çok somut olmayan kültürel mirasın icra edildiği ve yaşatıldığı görülmektedir. Diğer yandan kimi başyapıtların doğrudan dini inanışlarla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bunların dini hayattan kaynaklanan kültürel tutumlar mı yoksa doğrudan doğruya dine yönelik icramı olduğu konusu tartışılabilir. SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesi'nin dini icraları ve doğrudan din uygulamalarını koruma programına almadığı dikkate alınır, bu başyapıtların SOKÜM listelerindeki varlıkları, ilerde tartışılabilir bir alan yaratabilir.

Seçilen başyapıtların nasıl korunacağı, ilgili veya üçüncü ülkelerin bu koruma programlarına ne tür destekler vereceği de korumanın başarıya ulaşması açısından önem taşımaktadır. Başyapıtların kalkınma süreçlerini tamamlamış ülkelere ait yaklaşık yüzde 60'luk bir bölümünün Japonya'nın bu program için ayırdığı fondan desteklendiği görülmektedir. Öte yandan aralarında Türkiye'nin de bulunduğu kalkınmış veya kalkınma yolundaki ülkelerin ulusal koruma programlarında UNESCO fonlarını talep etmedikleri görülmüştür. Diğer yandan bir başyapıtı Norveç destek verirken, 5 başyapıt da UNESCO'nun normal bütçesinden desteklenmiştir. Ayrıca, bu dönemde başyapıtlarla ilgili bir çok ödül de konmuştur. UNESCO Yürütme Kurulu Nisan 2001'deki 161. toplantısında ödüllerle ilgili kuralları ele almış ve konuyu *UNESCO Tarafından "İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları" İlan Edilen Geleneksel ve Popüler Kültürel Anlatım Biçimleri ve Kültürel Mekanların Geliştirilmesi ve Korunması Ödül Yönetmeliği* adlı bir belge ile düzenlemiştir. Bu kapsamda BAE (70.000 Amerikan Doları), Kore Cumhuriyeti (30.000 Amerikan Doları), Bolivya (5.000 Ameri-

kan Doları) ve Özbekistan (3.000 Amerikan Doları) kaynaklı ödül kurumları ayrı ayrı olmak üzere 15 başyapıtı ödülendirmişlerdir.

Sözleşme hükümlerine göre 20 Nisan 2006'da ancak fiili olarak 2005 yılındaki üçüncü ilanla sona eren bu program, hem sözleşme metninin yaratılması ve uygulanması hem de konuya çekilen dikkat ve uluslar arası görünürlük açısından etkilerini sürdürmektedir. Sözleşmenin 16. ve 17. maddelerinde tanımlanan ve "İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi" ve "Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi" başlıklarını taşıyan iki ayrı listeden birincisine bütün başyapıtların dahil edilmesi sözleşmede öngörülmüştür. Bununla birlikte Sözleşmeyi yürütmek üzere 24 taraf devlet temsilcilerinden oluşan Hükümetlerarası Komite, "Temsili Liste"ye başyapıtların alınma ölçütlerinin neler olacağı konusunda henüz nihai bir karara varmamıştır. Diğer yandan Sözleşmeye henüz taraf olmayan devletlerin de ilan edilmiş başyapıtlarının olması veya biri veya bir kaç taraf diğeri veya diğerleri taraf olmayan iki veya daha fazla devlete ait "çok uluslu" başyapıtların varlığı ayrı birer sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Kimi başyapıtların sözleşme metninin oluşturulması, kabulü ve yürürlüğü öncesinde ilan edilmesi nedeniyle ortaya çıkabilecek uyumsuzlukların giderilmesi de yine Hükümetlerarası Komite'nin önünde bir problem olarak durmaktadır.

Sonuç olarak, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne gidilen yolda önemli bir adımı oluşturan İSSOMBI programı, Sözleşme yürürlüğe girmeden Temsili Liste'ye 90 eleman kazandıran bir ilk uygulama olarak tarihe karışmaktadır. Bu programın YIH

programından daha etkili, daha güçlü ve daha belirleyici yönlerinin olduğu açıktır. OSSİMBİ, UNESCO'nun somut olmayan kültürel mirasın korunması süreçlerinde kısa ömürlü fakat etkileri güçlü bir program olarak tarihteki yerini almıştır. Bu 90 başyapıtın koruma program ve süreçlerinde gerek ulusal, gerek çok uluslu gerekse uluslar arası alanda ne tür etkiler bıraktığı ve dönütlerinin neler olduğunun bir çok araştırmannın konusu olabileceğine inanıyorum.

NOTLAR

(1) UNESCO'nun somut olmayan kültürel mirasın korunması süreçlerinde kültürel mekana verilen öneme "Folklor ve Kültürel Mekan" başlıklı yazımda dokunmuşum.

(2) 2005 yılında yapılan 64 öneri arasında organizatörlüğünü İran'ın yaptığı ve aralarında Türkiye dahil 10 ülkenin bulunduğu Nevruz dosyası UNESCO tarafından yetersiz görülerek kabul edilmemiştir. Eğer bu dosya kabul edilmiş olsaydı Afganistan, Azerbaycan, Hindistan, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Pakistan, Tacikistan ve Türkiye'nin ortak sunumuyla "Nevruz Kutlayan Ülkeler Çokuluslu Başyapıtı" ilk kez bu kadar çok sayıda devletin katıldığı başyapıt olma özelliğini kazanacaktı.

KAYNAKLAR

Chefs-d'œuvre du patrimoine oral et immatériel de l'humanité, Proclamations 2001, Paris: UNESCO Yayını, 2001.

Chefs-d'œuvre du patrimoine oral et immatériel de l'humanité, Proclamations 2003, Paris: UNESCO Yayını, 2003.

Chefs-d'œuvre du patrimoine oral et immatériel de l'humanité, Proclamations 2005, Paris: UNESCO Yayını, 2006.

Oğuz, M. Öcal. "UNESCO, Kültür ve Türkiye" Milli Folklor 73 (Bahar 2007): 5-11.

Oğuz, M. Öcal. "Folklor ve Kültürel Mekan" Milli Folklor 76 (Kış 2007): 30-32.

Oğuz, M. Öcal. "UNESCO ve Gelenegin Ustaları" Milli Folklor 77 (Bahar 2008): 5-9.

Proclamation des chefs-d'œuvre du patrimoine oral et immatériel de l'humanité, Guide pour la présentation des dossiers de candidature, Paris: UNESCO Yayını, 2001.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi. (Çev. M. Öcal Oğuz, Yeliz Özyay ve Pulat Tacar) Milli Folklor 65 (Bahar 2005): 163-171.